

XVII a. pradžioje LDK meninė kultūra dar alsuoja viduramžių dvasia, nors tuo metu jau juntamos ir baroko užuomazgos. Bažnyčia po Tridento susirinkimo stengėsi stiprinti tikėjimą Kristaus įsikūnijimu Šv. Sakramente. Protestantai akcentavo žmogaus protą, o Katalikų Bažnyčia, padedama jėzuitų, į pirmą vietą kelė jausmus. Mene išryškėjo barokinis puošnumas ir prabanga. Bažnyčioje akcentuojamas apeigų turtingumas, atlaidai, procesijos, karūnuojami stebuklingi paveikslai, garbinamos krikščionių kankinių vietos. Barokas išaukštino pamaldumą, kurio vienas saviraiškos būdų buvo bažnytinės procesijos¹. Tiesa, XVIII a. išpopuliarėjusi Apšvieta skelbė proto pergalę, kiek atvėsinama religines emocijas. Betgi tradicijos kito iš lėto ir naujosios epochos tendencijos miestietiškos bendruomenės šventėms, kiek rodo šaltiniai, didesnės įtakos nedarė.

Šio straipsnio objektas – religinės ir valstybinės šventės bei iškilmės (aukštųjų svečių sutikimai) XVII–XVIII a. Kaune. Tyrimo tikslas – rekonstruoti ir pristatyti minėto laikotarpio kauniečių šventines tradicijas. Tyrinėdami švenčių istoriją galime stebėti ne tik vienokių ar kitokių tradicijų raidą, bet ir nužymėti socialinės stratifikacijos matmenis, stebėti religinės ir/ar valstybinės edukacijos metodus: kiekviena šventė vykdavo pagal dėmesingai miesto valdžios ir bažnyčios ruošiamą scenarijų, kuriame kiekvienas dalyvis turėdavo savo vietą. Darbe naudotasi įvairiais Kauno miesto magistrato dokumentais, keliomis savaitraščio *Kurier Polski* iškarpomis.

¹ L. Gričiūtė, XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Vilniuje, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 21, Vilnius, 2002, p. 337–338; žr. taip pat Z. Kuchowicz, *Człowiek polskiego baroku*, Wydawnictwo Łódzkie, 1992, s. 229–243.

Deja, išlikę rašytiniai Kauno istorijos šaltiniai labai šykštūs religinių ir valstybinių iškilmių atžvilgiu. Tegalima aptikti vos vieną kitą užuominą apie mieste vykusias iškilmes. Tiesa, nuo to jų reikšmė nesumažėja, nes pažvelgus į kitų miestų istoriją matyti, jog religinės procesijos buvo vienas svarbiausių įvykių viešajame miestų gyvenime. Pavyzdžiui, J. Kurczewski mini net 12 pagrindinių Vilniaus katedros rengiamų procesijų². Ypatingosios arba proginės procesijos, XVII a. pagausėjus nelaimėms, bent jau Vilniuje tapo kone kasdieniu reiškiniu³.

Miestiečių dalyvavimu procesijose ir kitose religinėse šventėse rūpinosi miesto valdžia. Antai 1691 m. vasario 23 d. magistrato posėdyje buvo derinamos mononės, kaip miestiečiai rinksis į vadinamąjį Triumfą, t. y. Dievo pašlovinimo šventę. Nurodoma visiems cechams bei pirkliais iškilmingai rinktis su savo vėliavomis. Kad eisena laikytųsi tvarkos, visoms miesto vėliavoms išrenkamas vadovauti suolininkas Petras Petersenas (*Petersen*), kuriam turėjo pagelbėti bendruomenės prisiekusiųjų narys Jonas Sokolovskis (*Sokolowski*), taip pat pirkliai Mykolas Frelichas (*Frelich*) bei Jonas Hoffmanas (*Hoffman*) jaunesnysis. Nurodoma, kad tvarka renginyje turėtų būti „tokia kaip visada“⁴. Pastarasis teiginys, deja, apsunkina miestietiškų švenčių tradicijų tyrimą, nes daugelis detalių taip ir lieka neaiškios. Tiesa, asmenys, regis, kaskart buvo paskiriami vis naujai arba bent jau kiekvienąsyk reikėdavo jų pareigų patvirtinimo, nes ši procedūra buvo kartojama nuolat, kai kalbėta apie šventę. Beje, tradiciškai kartojasi ir nurodymas visiems pirkliais bei cecho nariams ateiti į šventę, kitu atveju grąšinama baudomis. Dar daugiau, kaip pažymima 1691 m. vasario 23 d. magistrato posėdyje, ceremonmeisteriai privalėsią šventės metu jos dalyviams stebėti ir nesančius surašyti, sąrašą vėliau pristatyti į Rotušę⁵. Po pirklių vėliava liepiama stoti ir visiems bendruomenės prisiekusiųjų nariams⁶, taipogi įspėjant dėl baudos mokėjimo. Pastaruosius nurodoma prižiūrėti pirkliui Jurgiui Pogorzelskiui (*Pogorzelski*), kuris, be kita ko, dažnai sutinkamas tarp magistrato posėdžius stebinčių miestiečių (*ex plebe*). Miesto ūkvedys (*szafarz*) Jonas Harmanas (*Harman*) įpareigojamas parūpinti parako patrankoms. Cechams nurodoma susirinkti Rotušės aikštėj po pietų ir iš ten „įprasta tvarka“ kilti į kalną, kur reikia iššauti iš patrankos (*dac Salve*), o po to, grįžus į Rinką, dar kartą

² J. Kurczewski, *Kościół zamkowy czyli katedra wileńska*, Wilno, 1910, cz. 2, s. 293. Žr. taip pat M. Łowmiańska, *Wilno przed najazdem moskiewskim 1655 roku*, Wilno, 1929, s. 99–106.

³ L. Griciūtė, XVII–XVIII a. bažnytinės..., p. 348.

⁴ 1691 II 23 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, Vilniaus Universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – VUB RS), f. 7, Kauno magistrato aktų knyga (toliau-K. m. a.), K. m. a. 1686–1773, l. 18.

⁵ 1691 II 23 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, ten pat, l. 18.

⁶ Plačiau apie Kauno miesto magistrato struktūrą žr. R. Varsackytė, Kauno miesto valdžios žmonės XVII–XVIII a. sandūroje, *Kauno istorijos metraštis*, t. 5, Kaunas, 2004, p. 17–25.

iššauti⁷. Įspūdžiui sustiprinti patrankų šūviai ir miesto varpai buvo naudojami ir Vilniuje vykstančiose procesijose, ypač proginėse, pavyzdžiui, kaip 1728 m. Šv. Stanislovo Kostkos ir Šv. Aloyzo Gonzagos kanonizacijos iškilmėse arba 1766 m. Jėzaus Nazariečio skulptūros pernešimo procesijoje⁸.

Tiesa, ką tik aprašytos kaunietiškos Triumfo šventės atgarsiai kurį laiką, regis, netilo visam mieste ir netgi atsidūrė magistrato teismo dokumentuose. Rytojaus dieną, t. y. 1691 m. vasario 26 d., į magistratą kreipėsi odminys Jonas Jonelukaitis, skųsdamasis, kad vakar einant su vėliava jį P. Vroblevskis (*Wroblewski*) ir Gabrielius Kovanas (*Kowan*) viešai apstumdė ir sukruvino⁹. Tą pačią dieną į miesto pareigūnus kreipėsi ir bendruomenės prisiekusysis J. Sokolovskis, kuris pagalbėjo organizuojant šventę ir, kaip minėta, turėjo būti greta vyriausiojo ceremonmeisterio P. Peterseno. Deja, šitokios pareigos nebuvo itin malonios: J. Sokolovskis magistratė viešai pareiškė protestą prieš šafaro J. Harmano netinkamą elgesį. Kaip liudijo J. Sokolovskis, šventės metu jis J. Harmanui nurodęs, kad patrankas reikia nuo kalno nuvežti ir prie Rotušės dar kartą iššauti, kad Triumfas ir šventė būtų baigta. Betgi J. Harmanas, ieškovo teigimu, aprėkė jį užgauliais žodžiais, netgi pagrąsino užmušias, jei šis jam toliau nurodinėšias. J. Sokolovskis apgailestauja, kad jam šventė buvusi sugadinta. Kartu pabrėžia, kad toks ūmus miesto šafaro charakteris plyksteli jau ne pirmą kartą: taip J. Sokolovskiui nutiko ir Jurbarke, kai dėl neaiškių priežausčių susinervinęs J. Harmanas viešai šaukė, kad Kaune dėl amžinos netvarkos reiktų visus pakarti¹⁰. Taigi šventė ne tik vienijo bendruomenę, bet kartais išryškindavo jos ydas ir trūkumus: bendras darbas ir dalyvavimas šventėje, be kita ko, iš jos dalyvių pareikalavo kantrybės, o jos pritrūkus, pakilią nuotaiką pakeisdavo tarpusavio nepakantumas ir agresija. Tikėtina, kad kartais miestiečiai „paslysdavo“ šventėje per daug išgėrę. Beje, 1691 m. kovo 1 d. į magistratą buvo kviečiami ir visi tie, kurie neatvyko į šventę¹¹. Tad miesto valdžios deklaruojama dalyvių kontrolė šventės metu nebuvo vien tuščios kalbos. Tiesa, nuolat pasikartojantis nurodymas visiems ateiti į šventę, netgi atvykusiųjų registracija, regis, rodytų, jog dažnai pasitaikydavo tokių, kurie vis mėgindavo išsisukti nuo panašaus pobūdžio švenčių, galbūt nenorėdami gaišinti laiko, nejausdami miestietiško solidarumo.

Didžiulį šurmulį mieste sutraukdavo ir įvairūs pasaulietinio turinio renginiai. Antai miestas kartu su visa valstybe kasmet iškilmingai minėdavo valdovo vardynas. 1754 m. rugpjūčio 6 d. Kaunas triukšmingai atšventė Augusto III Sakso vardo dieną. Kaip pažymima to meto *Kurier Polski* (1754 m., Nr. 56),

⁷ Ten pat.

⁸ L. Gričiūtė, XVII–XVIII a. bažnytinės..., p. 349; 357; 362.

⁹ 1691 II 26 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, VUB RS, f. 7, K. m. a. 1686–1773, l. 19.

¹⁰ Ten pat, l. 19 v.

¹¹ 1691 III 1 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, ten pat, f. 7, l. 20.

miestas uoliai pasiruošė šventei ne tik vietos pavieto pareigūnų paragintas, bet ir daug savos iniciatyvos parodydamas. Tądien, 7 val. vakaro, šventei buvo duotas ženklas iššaunant iš 6 patrankų, o Rotušės bokšte tuo metu nuaidėjo litaurų ir trimitų garsai. 8 val. įvyko iškilminga vakarienė pas čia apsisostojusį Vilniaus pakamariį Joną Antaną Horainą (*Horain*). Tuo tarpu mieste valdovo garbei ir toliau griaudė patrankos, gaudė trimitai, iš savų šautuvų šaudė amatininkai. 9 val. vakaro Rotušė ir greta esanti jėzuitų bažnyčia buvo apšviestos *tikra ugnimi*. Rotušės fasadas papuoštas aliejinėmis lempomis apšviestu valdovo portretu su užrašu *Vivat Augustus Rex*, buvo iškabinti LDK, Lenkijos ir valdovo herbai. Apie 11 val. vakaro Rotušės aikštėje surengtas fejerverkas¹².

Tokios šventės miestiečiams tarsi suteikdavo galimybę pasijusti valsčių dalimi: nuo lokalinio, savą miestą keliančio patriotizmo tokių švenčių metu buvo pereinama prie bendravalstybinių vertybių. 1752 m. *Kurier Polski* (Nr. 830) minima, kad valdovo vardynų proga buvo papuošta ne tik Rotušė – savo namus valdovo portretais, inicialais, lempomis ir žvakėmis išpuošė ir miestiečiai¹³. Žinoma, pernelyg drąsių išvadų čia daryti nederėtų. Valdovas miestiečiams visų pirma buvo jų pačių teisių ir laisvių garantas. Be to, miestiečiai tiesiog galėjo gauti nurodymą papuošti šventei savo namus. Verta pažymėti, jog miestiečiai, be kita ko, dažnai žvalgėsi ir mėgino mėgdžioti bajorus. Toks šventimas galbūt savotiškai suartindavo juos su aukštesnio luomo atstovais. Juoba, kad buvo minimos ne tik valdovo, bet ir aukštų valstybės dignitorių vardynos: štai 1753 m. spalio 2 d. *Kurier Polski* (Nr. 12) aprašė kaip Kaunas paminėjo LDK kanclerio Mykolo Čartoriskio vardo dieną: buvo papuošta Rotušė ir aplinkiniai namai, cechai surengė iškilmingą eiseną, buvo šaudoma iš patrankų, žinią skelbė trimitų gaudimas.

1764 m. rugsėjo 11 d. magistrato posėdžio metu buvo tariamasi ir dėl Rotušės apšvietimo (*illuminacyi*) karūnacijos šventei, pažymint naujojo valdovo – Stanislovo Augusto Poniatovskio – išrinkimą. Buvo nurodoma, kad jau rugsėjo 13 d. visi cechai su vėliavomis ir šautuvais 10 valandą susirinktų į Šv. Mišias parapijėje Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčioje (dab. Kauno Šv. apašt. Petro ir Povilo arkikatedra bazilika). Be to, magistratas nusprendė deleguoti du savo atstovus pas Kauno liuteronus su išpėjimu, kad apšvietimą evangelikai turį įrengti kartu su visu miestu, o ne atskirai¹⁵. Taigi, valstybinių įvykių minėjimas evangelikams taipogi buvo svarbus, tačiau Katalikų Bažnyčios įtaka juos galbūt iš dalies ir „atbaidydavo“.

Tiesa, valstybės svarba, anot L. Gričiūtės, buvo akcentuojama ir religinių,

¹² *Muzyka w czasopismach polskich XVIII wieku. Okres saski (1730–1764)*, op. Jadwiga Szwedowska, Kraków, 1975, s. 93-94; 230–231.

¹³ Ten pat, s. 220.

¹⁴ Ten pat, s. 90.

¹⁵ 1764 IX 11 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, Lietuvos valstybės istorijos archyvas (toliau-LVIA), f. SA (Seniejų aktai), K. m. a. 1752–1786, l. 205v.

ypač proginių procesijų metu, kuomet būdavo pabrėžiama LDK ir Lenkijos sąjungos reikšmė bei Bažnyčios ir Valstybės jungtis¹⁶.

Didžiuliui reginui Kaune, kaip ir daugelyje kitų Abiejų Tautų Respublikos miestų, tapo 1791 m. gegužės 3 d. Konstitucijos paskelbimo šventė. Šventė gegužės 8 d. dieną, nes tądien buvo Stanislovo Augusto Poniatovskio vardynas. Pasakojama, kad tąsyk Kauno Rotušę išpuošė 12 000 aliejinių lempų, kurios tvieskė ir visame mieste kartu su valdovo bei abiejų maršalų inicialais. Kauno Rotušėn susirinkę 124 bajorai, vadovaujami Abiejų Tautų Respublikos karinio komisaro Jurgio Zabelos (*Zabiela*), priėmė miestiečių įstatymą. Šiam įstatymui prisiekė visi čia susirinkę Žemaitijos kunigaikštystės, Kauno, Upytės bei Prienų pavietų bajorai kartu su savo damomis. Juos laimino Vilniaus kanauninkas Mikalojus Tiškevičius (*Tyszkiewicz*). Priesaikos buvo palydėtos šūkiiais, sustiprintais ginklų šūviais: „Tegyvuoja (Vivat) naujasis įstatymas! Tegyvuoja seimo maršalai! Tegyvuoja tauta!“ Galiausiai švenčiantieji užtraukė dainą, šlovinančią valdovą už tai, kad jis išvadavo kraštą nuo prievartos, pažeminimo, savo rūpesčiu sugrąžino miestams šlovę¹⁷. Tokios pat iškilmės tądien vyko ir Varšuvoj, Krokuj, Poznanėj, Gardine, Vilniuje, Pinske, Žiezmaruose, Kražiuose ir kitur.

Tad įvairiausias bažnytines ar religines šventes ir iškilmes organizavo ne tik miesto valdžia bei parapiinė bažnyčia, bet ir vietos bajorai. Kaip rodo Gegužės 3 d. Konstitucijos priėmimo iškilmės Kaune pastarųjų įtaka akivaizdi. Neabejotina, kad bajorai, kaip vieninteliai valstybės piliečiai, prisijungdavo ir prie kitų, ypač valstybinių švenčių ar iškilmų organizavimo (pavyzdžiui, sutinkant aukštus svečius, apie ką kalbėsime vėliau).

Švenčių metu mėgindama pasitelkti kuo daugiau miestiečių, miesto valdžia nepaklusniuosius tramdė baudomis. 1766 m. gegužės 22 d. magistratas nurodo cechams per Dievo Kūno šventę asistuoti su žvakėmis, priešingu atveju numatė 5 lietuviškų kapų baudą¹⁸. Pasak L. Griciūtės, tarp visų kasmetinių švenčių Dievo Kūno iškilmėms buvo skiriamas didžiausias dėmesys. Dievo Kūno dienos procesijos neapsiribojo vien kryžiais, vėliavomis ir altorėliais nešina dvasininkų bei pasauliečių minia. Neatskiriama šių iškilmų dalis buvo vežimais ar pėsčiomis miesto gatvėmis traukiantys gyvieji paveikslai, lydimi atitinkamų užrašų ir devizų. Svarbu ir tai, kad skirtingai nuo pastovios liturginės

¹⁶ L. Griciūtė, XVII–XVIII a. bažnytines..., p. 365.

¹⁷ F. Makulski, Opisanie iluminacyi w dniu 8 maja 1791 roku na anniwersarz imiennin najjaś. Pana nie tyłko samej Warszawy, ale i innych miast tak Korony, Jako i Litwy..., *Materiały do dziejów Sejmu Czteroletniego*, t. IV, Wrocław/Warszawa/Kraków, 1961, op. J. Woliński, J. Michalski, E. Rostworowski, s. 203–204.

¹⁸ 1766 V 22 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, LVIA, f. SA, K. m. a. 1752–1786, l. 244. Didelį dėmesį ir nemažai lėšų viešiesiems renginiams skirdavo ir Vilniaus magistratas – žr. L. Balaišytė, Dailė Vilniaus miestiečių gyvenime XVII a. II pusėje – XVIII a.: dailės rinkiniai ir municipaliniai užsakymai, *Kultūrologija*, t. 9, Vilnius, 2002, p. 68–71.

procesijos dalies, teatrinė dalis niekuomet nesikartojė, kasmet vis keitėsi, kurdama naujus paveikslus ar bent motyvus. Teatras, anot L. Griciūtės, išsiveržė iš uždarų patalpų, kur dauguma tegali būti pasyvūs žiūrovai, nyko riba tarp aktorių ir žiūrovų. Pastarieji jausmingai ištraukdavo į veiksmą, išreikšdami savo pritarimą, sveikindami procesiją¹⁹. Ugnis taipogi buvo itin svarbus religinių renginių atributas. Kaip vienas seniausių dieviškumo ir šventumo simbolių ji naudota ne tik gatvių ar namų puošimui – procesijose bei aukojant Šv. Mišias liepsnojo daugybė žvakių ir deglų²⁰.

Kauno miesto municipalitetas taipogi skrupulingai rūpinosi visais procesijos reikmenimis bei jos detalėmis. Antai 1767 m. birželio 16 d. posėdžio metu buvo teigiama, kad vienam prekininkui (*dla jednego Kramarza*) per sunku be paramos paruošti procesijos altorėlį, todėl siūloma klausimą svarstyti tolimesnėse sesijose²¹. 1769 m. gegužės 23 d. ruošiantis Dievo Kūno procesijai, magistratas griežtai nurodė cechų atstovams į religinę eiseną ateiti be šautuvų, bet atsinešti žvakių. Kartu buvo primenama, kad vieną altorėlį cechai privalo iškelti prie parapiinės bažnyčios, o kitus prie Rotušės²². Dar prieš išpopuliarėjant procesijų altorėliams, minimi ir vėliau kartu su jais nešiojami paveiksai, kurie buvo tarsi pereinamoji pakopa tarp šventųjų atvaizdais puoštų vėliavų ir procesijų altorėlių. Kiekvienas cechas ir brolija turėjo ir savo atskirą vėliavą su emblema ar Šventojo atvaizdu. Triumfo vartai, gyvieji paveiksai ir būtini procesijų atributai – kryžiai, vėliavos, nešiojamieji paveiksai ar altorėliai – buvo ne tik labai reikšmingi ir reikalingi elementai, bet kartu ir vertingi meno kūriniai²³.

Pati religinių procesijų eisenos tvarka, kaip minėta, buvo aiškiai nustatyta ir per amžius, regis, tapusi savotiškai sakralizuota bei sunkiai koreguojama. Štai 1773 m. birželio 5 d. į Kauno miesto magistratą kreipėsi vežėjai (*Furmani*) ir laivavedžiai (*Sternicy*) prašydami leidimo galyvauti Dievo Kūno procesijoje, tačiau kai kurie magistrato nariai ir visi cechų atstovai pasisakė prieš²⁴.

Analizuodamas nežinomo miestiečio paliktą išsamų dokumentą *Monpeljė miesto padėtis ir aprašymas 1768 metais*, istorikas R. Darnton, be kita ko, pažymi, kad tais laikais itin reikšmingais įvykiais buvusios religinės procesijos išreiškė miesto bendruomenės sandarą ir jos esmę: „tai buvo tarsi gatvėse išskleista ataskaita, kuria miestas prisistatydavo pats sau – retsykais ir Dievui, nes procesijos eidavo ir tada, kai Monpeljė grėsdavo sausra arba badmetis“²⁵. Kiekvienas procesijose turėjo savo vietą. Visuomenę, R. Darnton teigimu, su-

¹⁹ L. Griciūtė, XVII–XVIII a. bažnytinės..., p. 350.

²⁰ Ten pat, p. 357.

²¹ 1767 VI 16 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, LVIA, f. SA, K. m. a. 1752 – 1786, l. 265.

²² 1769 V 23 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, ten pat, l. 289.

²³ L. Griciūtė, XVII–XVIII a. bažnytinės..., p. 358, 366 – 367.

²⁴ 1773 VI 5 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, LVIA, f. SA, K. m. a. 1752 – 1786, l. 352.

darė korporacinės grupės, o ne pavieniai individai, procesijos išreiškė tų korporacijų hierarchiškumą. Svarbu ir tai, kad hierarchija anaip tol nebuvo tiesioji linija: „skirtingos procesijos dalyvių grupės laikydavosi skirtingų pasiskirstymo taisyklių – ne tiktai dvasininkai ir pasauliečiai, bet ir dvasininkai vienuoliai ir nevienuliai, ne tiktai aukštesnieji ir žemesnieji tribunolai, bet ir teisėjai ir gens du roi (prokurorai) kiekviename teisme“²⁶. Procesija, anot R. Darnton, egzistavo taip, kaip „egzistuoja daugelis formuluočių ir meno kūrinių – kaip saviraiška, visuomenės santvarka, kuri pristato pati sau“²⁷.

Didele švente bažnyčioje ir visame mieste būdavo ir atlidai, kurių Kauno dvasininkai buvo gausiai išsirūpinę. Štai Kauno parapiinės bažnyčios Literatų brolija ypatingas Mišias švėsdavo birželio 29 d., Šventųjų apaštalų Petro ir Pauliaus dieną bei Visų šventųjų (lapkričio 1 d.) ir Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (Žolinė) (rugpjūčio 15 d.) dienomis. Penkių Jėzaus žaizdų brolija iškilmingai susikaupę atlidams susirinkdavo pirmą penktadienį po Pelenų dienos²⁸. Kauno parapiinė bažnyčia dar šventė ir Šv. Juozapą (kovo 19 d.), kurio atlidais buvo pasirūpinusi jungtinio dailidžių, kubilių ir mūrinių cecho brolija. Dešimties metų atlidai parapiinė bažnyčioj buvo suteikiami tiems, kurie meldavosi Šv. Teklės (rugsėjo 23 d.), Šv. Jono Nepomuko (gegužės 16 d.), Trijų karalių (sausio 6 d.), Šv. Stepono (gruodžio 26 d.) ir Mergelės Marijos Sopulingosios (rugsėjo 15 d.) dienomis. Aštuonių dienų atlidai būdavo suteikiami ir Vėlinių dieną meldžiantis už mirusiųjų vėles²⁹. Kai kurių atlidų proga būdavo leidžiama miesto turgaus aikštėje organizuoti prekybą mugėse. Šią teisę Šv. Kryžiaus prepozitūra, vėliau ir bažnyčia perėmė Kauno karmelitai turėję per Šv. Kryžiaus atlidus³⁰. Be abejo, tokia prekyba sutraukdavo daugybę pirklių bei amatininkų, o bažnyčiai tai irgi savotiškai pagelbėdavo sutelkti bendruomenę ir galbūt priminti susirinkusiems svarbiausias tikėjimo tiesas.

Savas tradicijas švėsdami bažnytines šventes turėjo ir Kauno liuteronai. Kauno evangelikų-liuteronų istoriją tyrinėjęs J. Wischeroppas (*Wischeropp*) pasakoja, kaip miesto evangelikai per pavasario ir vasaros šventes savo bažnyčią išpuošdavo žaliomis medžių šakelėmis, o per Mišias visada įžiebėdavo savo

²⁵ R. Darnton, *Didžiosios kačių skerdyinės*, Baltos lankos, 2002, p. 135.

²⁶ Ten pat, p. 139.

²⁷ Ten pat, p. 140. Plg. St. Salmonowicz, O reglamentacji obyczajowości mieszczańskiej w Toruniu w XVI–XVIII wieku (zarys problematyki), *Zapiski Historyczne*, t. XLI, r. 1976, zeszyt 3, s. 87–103: autorius taip pat kalba, kad visuomenės reglamentacija, hierarchizacija buvo svarbus visuomenės kontrolės ir tvarkos palaikymo elementas, tuo pačiu psichologinį saugumą teikiantis veiksnys.

²⁸ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sudarė ir parengė Vytautas Jogėla, Vilnius, 2001, p. 35

²⁹ 1743 m. Kauno Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus parapijos bažnyčios inventorių, LVIA, f. 696, ap. 2, b. 809, l. 19; *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio...*, p. 35.

³⁰ 1716 m. Šv. Kryžiaus bažnyčios inventorių, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 273–241, l. 4 – 4 v.

pačių gamintas žvakes³¹. Mišios vykdavo vokiečių kalba (lietuviškos tik nuo 1930 m.), tačiau giesmės, kaip kad buvo nuspręsta 1692 m., buvo giedamos ir lotyniškai. Savotiška švente ir liuteronus vienijančių įvykiu neabejotinai tapdavo naujojo pastoriaus rinkimai, kuomet atvykęs dvasininkas vietos bendruomenei prisistatydavo laikydamas pamaldas ir sakydamas pamokslą.

Didelės iškilmės būdavo organizuojamos ir mieste sutinkant aukštus svečius. Antai 1636 m. kovo 2 d. į Kauną atvyko Lietuvos didysis kunigaikštis Vladislavas Vaza. Jo viešnagė Kaune savo atsiminimuose aprašo ir valdovą lydėjęs LDK kancleris Albrechtas Stanislovas Radvila. Didikas pasakoja kaip miesto priėgose juos džiaugsmingai sutiko daugybė miestiečių ir vietos bajorų. Miestiečiai mojavę brolijų ir cechų vėliavomis, valdovo garbei buvo šaudoma iš patrankų. Prie išpuoštų miesto vartų sutiktam kunigaikščiui buvo įteikti miesto raktai. Tik Kauno burmistras, A. St. Radvilos įsitikinimu, gerokai persitengė sakydamas kalbą, kuri buvo ilga, nuobodi ir be jokios prasmės („*sed nihil ad rem*“). Burmistruui baigus, kanclerio nuomone, visi džiaugsmingai plojo vien dėlto, kad jis nustojo kalbėti. Priėmimo iškilmės taip užsitęsė, kad valdovas ir jo palyda gerokai praalko, tačiau vėliau buvo puotauta iki išnaktų. Iš ryto Kauno parapijos klebonas B. Ciešinskis (*Cieszynski*) kartu su miestiečiais valdovą su svita pasitiko prie parapiinės Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčios, kurios statybai valdovas paaukėjo 2000 auksinų³².

1690 m. rugpjūčio 18 d. ekstraordinarinės sesijos metu magistratas ruošėsi Vilniaus vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio apsilankymui Kaune. Miesto valdžia nurodė parapiinėj bažnyčioj rinktis visiems pirkliais ir amatininkų cechams su savo vėliavomis, neišskiriant nei vieno (*nemine excepte*). Pabrėžiama, kad sutikdamas svečių visos vėliavos privalėsią išeiti iš parapiinės bažnyčios³³. Tokiu būdu kiekviena miesto profesinė grupė prisistatydavo su savo ženklais, liudijančiais jų pačių tapatybę ir charakterizuojančiais miesto visuomenę apskritai, kartu pagerbiančiais iškilų svečių. Magistratas tąsyk taip pat paskyrė suolininką liuteroną P. Peterseną koordinuoti cechų eitynes. Pirklių vėliavą vesti buvo nurodyta miestiečiui ir pirkliui Jakubovičiui (*Jakubowicz*, vardas nenurodytas). Pirklių vėliavininku paskirtas vokiečių bendruomenės raštininkas Henfeltas (*Henfelt*). Nemažiau svarbu ir tai, jog miesto valdžia tąsyk suteikė leidimą miestiečiui J. Kalavui surinkti atskirą jaunuolių vėliavą, po kuria galėtų eiti ir vietos totoriai. Taigi jaunimas irgi buvo įtraukiamas į svarbius miestui įvykius, taip ugdant jo miestietišką pilietiskumą. Integruojami ir kitataučiai bei kitatikiai – liuteronai, totoriai.

³¹ J. Wischeropp, *Aus 325 Jahren evangelischen Kirchenratsarbeiten in der deutschen Gemeinde zu Kaunas*, Kaunas, 1939, s. 78.

³² A. St. Radziwiłł, *Memoriale Rerum Gestarum in Polonia 1632–1656*, t. II: 1634–1639, op. A. Przyboś i R. Żelewski, Wrocław/Warszawa/Kraków, 1970, s. 151–152.

³³ 1690 VIII 18 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, VUB RS, f. 7, K. m. a. 1683–773, l. 145–145 v.

Tiesa, liuteronų dalyvavimas katalikiškose šventėse buvo ganėtinai kontroversiškas, liudijantis savotišką kai kuriomis tradicijomis formuojamos bendruomenės dirbtinumą. Analizuodamas Kauno liuteronų archyvo dokumentus, J. Wischeroppas, be kita ko, mini kauniečių evangelikų nuogastavimus, kad jie privalomai kartu su miesto bendrapiliečiais katalikais turi sutikti miestan atvykstančius katalikų vyskopus ir išleisti pernelyg daug pinigų jų dovanoms³⁴.

Lygiai taip pat skrupulingai 1692 m. buvo ruošiamasi į Pažaislį pro Kauną vykstančiam LDK pakanclerio Jono Mikalojaus Radvilos sutikimui. Kovo 8 d. ekstraordinarinę sesiją sušaukęs magistratas skelbė, jog miestas privalęs tinkamai sutikti tokį garbingą svečią. Nurodoma, kad aukštą valstybės urėdą pasitikti turės pirkliai ir amatininkai su savo vėliavomis. Tiesa, cechams įsakytą išrinkti po 6 atstovus, kurie, be kita ko, privalą apsirengti savojo cecho drabužiais (*osob munderowanycb*). Bendruomenės prisiekusieji ir magistrato posėdžius stebintys pirkliai buvo paskirti stebėti renginio tvarką, o pakancleriui priartėjus prie miesto duoti ženklą, kad visi tinkamai „kaip įprasta“ išsirikiuotų ir deramai sutiktų svečių. Pastarajam magistratas buvo paruošęs ir dovanų: pora statinaičių liepų midaus, porą statinių alaus ir gyvos žuvis³⁵. Pats sutikimas tikriausiai turėjo įvykti miesto pakraštyje ties vartais, prie kelio į Vilnių.

1745 m. rugsėjo 4 d. iškilmingai buvo sutiktas Vilniaus vyskupas Mykolas Jonas Zienkovičius. Svečių pasitiko miesto valdžia ir cechų muzikantai (*cechy z kapela*)³⁶. Tokio pobūdžio miesto svečio sutikimo scenarijai, be kita ko, parodo kaip svarbu miestui buvo tinkamai save reprezentuoti. Suprantama, kad tai buvo ne tik prievolės ir ne vien garbės reikalas, bet ir tam tikros naudos siekinys – miestui reikėjo užnugario ir tarpininko aukštuose valstybės administracijos sluoksniuose.

Taigi miesto valdžia, parapinė Šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia, neretai ir vietos bajorai per šventę bei įvairias iškilmes mėgino burti ir vienyti miesto bendruomenę: švenčių metu išryškėdavo ne tik miestietiškas korporatyvumas, bet ir atskiro miestiečio individuali atsakomybė miestui, jo bendruomenei, atliekant paskirtas pareigas ar užduotis šventės metu. Tokios iškilmės (tiek religinės, tiek pasaulietiniai renginiai) buvo vienas svarbiausių miestietiškos kultūros elementų, atspindinčių miesto tradicijas ir vertybes, charakterizuojančių jo sociumą. Miestiečiai tvirtai laikėsi savų tradicijų, nes jokių esminių pokyčių organizuojant miesto šventes aptariamuoju laikotarpiu nepastebėta.

³⁴ J. Wischeropp, *Aus 325...*, s. 64.

³⁵ 1692 III 8 Kauno miesto magistrato posėdžio protokolas, VUB RS, f. 7, K. m. a. 1686–1773, l. 97.

³⁶ *Muzyka w czasopismach polskich...*, s. 69.

Rasa Varsackytė

HOLIDAYS AND CELEBRATIONS IN
KAUNAS IN THE 17TH AND 18TH
CENTURIES

Abstract

The article analyses the collected information about the Kaunas festivals of the 17th and 18th centuries. The city government was responsible for the participation of the town-dwellers in processions and other religious holidays. Each time, certain citizens were appointed to be responsible for the organization of the festivals. The participation in the festivals was obligatory to the city officials, merchants, guild members and Lutherans, if they belonged to one of these groups. The only way to avoid the participation was paying a certain amount of money. Such duty was cancelled only in 1773 (as influenced by the Constitution of 1768). Constant orderings to take part in the festivals and the registration of participants suggests that some Catholics and Lutherans tried to avoid such compulsory participation. As to the order of religious processions, it was clearly defined and seemed to be sacralized and irreplaceable. According to Darnton (2002, 139), the society was composed not of solitary individuals but of corporate groups; thus the processions reflected the hierarchy of such corporations. The church feast was considered to be an especially significant holiday in the city. Kaunas Lutherans also had their own traditions for celebrating ecclesiastical festivals. Moreover, festivals were organized to welcome important guests in the city. Such meetings of the guests show the necessity of the city to represent itself in a proper manner. On the other hand, it was not an affair of honor, but an intention to gain benefit. The city needed support and intermediary in the high administrative stratum of the state.

Gauta: 2008 04 09